

Hold Karlu Čapkovi aneb Večer s Hordubalem v brněnské Huse na provázku

(pokus o popis události)

Jaroslav Tuček, Brno, 14. 1. 2013

Jestli si myslíte, že náš maličký stát nemá své velikány, tak má, a jaké!. Na počest jednoho z nich, spisovatele, básníka, překladatele, dramatika, novináře Karla Čapka uspořádalo v den jeho narozenin 9. ledna Brněnské Divadlo Husa na provázku gala večer; besedou s významnými osobnostmi byl otevřen cyklus nazvaný Kabinet Čapek, následovalo představení dramatizace románu Karla Čapka Hordubal.

Hlasy rétorů, senátorky Elišky Wagnerové, spisovatele Ivana Klímy, režiséra Břetislava Rychlíka, profesora Bořivoje Srby, ředitele CED Petra Oslzlého, uměleckého šéfa Vladimíra Morávka, tuze půvabné herečky Anežky Kubátové, špulící rtíky i nosík do podoby něžného pejška Dášeňky, a moderátora Josefa Kovalčuka se v kongresovém sále divadla slévaly v tiché ave.

„Karel Čapek měl velké, světové jméno už za života, a desetiletí uplynuvší od jeho smrti ohlas jeho díla dále umocnila. Je neuvěřitelné, kolik tvořivé práce zastal, kolika podněty obohatil veřejné dění a jaké místo v české slovesnosti získal za život tak krátký (9. 1. 1890 Malé Svatoňovice – 25. 12. 1938 Praha).“

Sálem zněly také citace z tvorby Karla Čapka o demokracii, silně připomínající problémy dnešních dnů. Pošeptal mi jeden z tuze vážených: „Vypadá to u nás špatně a vše bude ještě horší...“

Korunkou besedování se stalo vystoupení krasavice Andrey Buršové, oděné do průsvitných, nazelenalých šatiček, v gumových holínkách barvy hnusné modři. Vmáčknutá do skuliny plného sálu tiše zapěla báseň Puklá váza v Čapkově překladu z francouzštiny.

I přípitek na počest českého velikána byl milý, důstojný. Do paměti se mi ještě vryla poznámka o tom, že se náš rodný jazyk rozkošatěl do krásy...

Z kongresového sálu do prostor hlavní scény je to, co by kamenem dohodil. Proběhnul jsem chladným dvorkem, vstoupil do foyeru, koupil si program inscenace, vystoupal bočními schody do hracího sálu a bez váhání zaujal místo v první řadě divácké elevace. Natěšen otvírám bělostný čtverec programu. ČAPEK NA PROVÁZKU / KAREL ČAPEK HORDUBAL (ach, stůl, židle, světlo a sloup).

Dramatizace Josef Kovalčuk, režie Jan Antonín Pitínský, dramaturgie Miroslav Ošchatka, Josef Kovalčuk, kostýmy Jana Preková, scéna Jan Štěpánek, hudba Petr Hromádka...

Vzdychnul jsem: „Moji dávní spolupracovníci“.

Mžourám do přítmí. Přede mnou holá pláň černých prken, po její pravé straně židle, stoly, dřevěný sloup, po levé straně postel, bílá vana, židle, vzadu je prostora uzavřena hnědou zídkou, na ní jsou umístěny bílé mísy. Pod stropem je dominantou hranatý násypník s trojúhelníkovou stříškou barvy pomeranče.

Sál potemní, prkenná pláň ožívá, vbíhají na ni bujaří herci, herečky s konvemi, jako když se vypustí na pastviny krávy, telata, hříbata a koně. Koně dupou, konve chrastí, divadlo je plné řevu a ryku. Středem vřavy přichází šlachovitý, umouněný člověk, snad vyfáral z dolu: „Těžká to byla v Americe dřina, ale dolarů jsem vydělal dost. O tři tisíce mě sice okradli, ale se sedmi stovkami se vracím domů na své, ke své ženě. Dost peněz na život i hospodaření. Ej, Polano, Polano! Krásná Polano! Přihnát se jako spřežení, šturmem vtrhnout do dvora, vysoko stát, vysoko držet opratě, tu jsem, Polano, vysoko na rukou tě donesu domů a přitisknu tě, až ti dech zajde. Hebká jsi, Polano. Osm let, osm let jsem na tebe myslel, a teď teprve půjdu k tobě. Ať vidí Polana – kolena se jí zachvějí lekem a radostí, ať vidí: Hordubal, muž se vrací“.

Na scéně se objeví stůl. Vytřeštěná, na kost hubená manželka Polana v ošklivých gumových holínkách se třese, představuje vyděšené dcerce Hafiji Hordubala: „Toto je tvůj tatínek!“.

Pláň žije rykem koní a zvonci krav, dvorem statku běží stádo divých hřebců, mohutný čeledín Štěpán Manya je krotí. Nasazení hereckého souboru je obrovské. Pánům jde od nozder ryk a snad i pára.

Hordubal rozbaluje kufr, podává ženě a dcerušce dary. Americké, pro selku naprosto nepatřičně se lesknoucí šatky a dítěti robotické zvířátko, medvídko, který svým zvučícím poskakováním droboučkou Hafiji děsí k smrti.

Děj příběhu se přelévá do vesnické hospody. Hordubal, vizionářsky přesvědčený o věrnosti a lásce Polany, se dostává do sporů se sousedy. „Polana je žena dobrá, věrná!“ Marně.

Herci Vladimíru Hauserovi věřím každé Hordubalovo slovo, každý pohyb šlachovitého těla. Obdivuji se i rychlým střihům herců vytvářejících postavy vesničanů, koní a krav. Obíhají hrací plochu krokem zvířete, v okamžiku se proměňují v zemité horaly, odehrají hospodskou rvačku a opět tryskem vyrážejí, až jim pod kopyty země duní. Hordubal na foukací harmoniku hraje tklivou píseň amerických traperů... Skvělé divadlo!

Vytáhlá Polana dojí stádečko krav. Krávy jsou klidné, pokojné, plná vemena představují konve. Plechové zvuky cinkají divadlem. Polana je viditelně nervózní, napnutá, plná touhy očekává příchod čeledína. V těch hnusných gumácích je podivně krásná. Skvostný jevištní obraz!

Hospodské rvačky se střídají s výbuchy sexuálního běsnění selky Polany, střety gazdy a čeledína s chtivým milováním Štěpána s Polanou. Komorní scény s velkými plátny pasoucích se krav a zběsilostmi koní.

Hlavou mi bleskne: „Budiž pochválen kumšt!“

Hordubalovi dochází, že na řečech sousedů něco bude. Inscenuje obludné zasnoubení své dcerušky Hafije s čeledínem Štěpánem. Okaté, tmavovlasé děvčátko sedí vedle navztekaného, nevzhledného divouse Manyji, kterého nazývá strýčkem. Připíjejí si. Samohonka kroutí tvář dítěte do bolestné grimasy. Polaně a Štěpánovi kouká z očí mord.

Inscenace má obrovské tempo, vidění tvůrců rámuje děj příběhu do rychle se střídajících obrazů krajiny, polí a luk. Zatím, co příroda je představována v plné nádheře, lidské postavy jsou deformovány do ošklivostí. Kostýmy znetvořují nohy, hýždě, čeledín, milenec Štěpán, se naparuje v haleně s tmavým okružím kožešiny, vypadá nechutně, jako sup.

Hordubal za bouře prchá do hor, do salaše pastýře Míši. Džbery plné studené vody nechává režisér vylévat na rozpálené tělo herce. Zcela promočený, v horečkách se dopotácí k ohýnku. Bekají ovce, starý pastýř ho léčí ohnivou vodou. Horečka však neustupuje.

Na smrt nemocný Hordubal odkáže veškerý majetek své milované, věrné Polaně a umírající ulehá do postele. Vířící rej jevištního pohybu ustává. Prvá část inscenace končí. Jsem nadšen!

Otevírám program: „Hordubala napsal Čapek v roce 1932, podnětem se mu stala skutečná událost, na Podkarpatské Rusi se stal obětí vraždy navrátilce z Ameriky Juraj Hordubej. Třikrát jsou tu vypravovány tytéž události: jednou, jak je prožíval Hordubal, potom, jak je zjišťují četníci, a konečně, jak je hodnotí soud; skřípe to čím dál tím hůř samými rozpory a nesrovnalostmi – přesto nebo právě proto, že tu má být zjištěna pravda.“

Na ploše přede mnou probíhají manévry jevištních techniků, odporně hnědá zeď s bílými mísami je přenášena na levou stranu, na uvolněném prostoru roste pódium.

Listuji v programu: „Inscenování je vlastně překládání textu do jazyka jednání, obrazů, scénického rytmu a atmosféry. Jde o to rozžít, co bylo nejdřív jenom slovem. Inscenace musí přinést něco nového...“ Čtu slova autora dramaturgie Josefa Kovalčuka a po očku se koukám, jak technici zabydlují scénu. Tam kde byla dobytčí stáj, je dlouhá lavice. „Čapka respektujeme, co napsal, se snažíme po duchu uchovat“. Přímo přede mne přinesli lože, povlaky, konve, židle, zasklené okno. Harampádí rozkládají i po bocích u závěsů. Všímám si dřevěného sloupu, dívám se na strop. Ošklivý násypník barvy pomerančů je stále na svém místě. Proč? Jaký může mít tato dominantní skvrna nad vsí význam? V programu čtu: „Režisér Pitínský má neuvěřitelnou imaginaci a intuici.“ Kousek ode mne osvětlovači upravují reflektory, zaměřují je na střed, na lože. „...všechny nás to strhlo. Cení si toho, jak se celý soubor zapojil do vymyšlení a vytváření situací, tak třeba celou pohybovou partituru, včetně těch obtížných zvířecích stylizací, si pod vedením Pitínského udělal sám“.

Sál temní, zavírám program a pln zvědavosti čekám na další dění.

Ve světlech reflektorů se kolem postele míhají vyšetřovatelé, osahávají nábytek, hadry, okno i pod igelitem skrytou mrtvolu Hordubala. Vše se udává v bláznivém tempu. I repliky jsou vyštěkávány jako stakata kulometů. V hloubi dějiště, na pódium probíhá proces s podezřelými z vraždy, s kostnatou gazdinou Polanou a jejím čeledínem Štěpánem

Manyou. Inscenace se proměňuje v grotesku. Postavy jednají překotně, svědkové blekotají, dítě Hafije piští, až se zalyká. „Polana, Polana zabila!“ Do soudní vřavy vklouže na lyžích, v mohérovou srst medvěda vrostlý pastýř Míša. Podává svědectví o tom, co mu nakázal Hordubal: „Polana je ženou věrnou, dobrou, pracovitou.“ Pastýř Míša domluví a na chlupatých lyžích odklouže do temnot. Geniální nápad režiséra, mistrovský výstup staříckého herce Jiřího Pechy! Usmívám se, v očích mám slzy.

Aktéři šetření i soudu zase kmitají, jako o život. Střídají se svědectví, Štěpán Manya se doznává, že to byl on, kdo vraždil. Zní také informace, že v pražské laboratoři zjistili: „Hordubal zemřel a pak teprve byl zamordován“. Snaživý četník vyběhne, pěstí bouchne do zdi: „Píča Praha!“ Čeledín Manya šplhá na dřevěný sloup, z neforemného zásobníku barvy pomerančů se na podlahu a hlavy herců sype kukuřice. Virblový rachot se rozlehne divadlem. Ejhle, výtvarná dominanta! Je to jako u Antona Pavloviče Čechova, je-li na jevišti puška, pak puška musí vystřelit. Škoda, kdyby se ze zásobníku sypal hrách, bylo by to u mě na aplaus. Hrách je asi dražší. Nevadí, i za kukuřici díky!

Z dějiště mizí postel, aktéři sestavují dlouhý stůl, sedají si. Uprostřed seskupení v bílé košili září noví majitelé: Mechajl Hordubal a jeho žena Oxeňa. Je to jako poslední večeře páně. Mechajl káže, herci jeho slovům nenaslouchají, staví na desku dlouhého stolu robotické hračky, medvídky, medvídci hopsají, kručí, jeden z nich upadne na podlahu. Světla hasnou, představení končí. Děkující se herci vrhají po sobě zrnka kukuřice, trefeným se smějí. Mám dojem, že se dívám na plátno Mistra štětce Marca Chagalla.

9. ledna 2013 v režii Jana Antonína Pitínského hráli:

Vladimír Hauser (Hordubal a také Mechajl Hordubal), Andrea Buršová (Polana), Martina Krátká (Hafie, jejich dcera), Robert Mikluš (Štěpán Manya), Josef Králík (Vasil Gerič, starosta Krivé), Ondřej Kokorský (Andrej Pjosa, řečený Husár, a Advokát), Ondřej Jiráček (Berkovič, hospodský), Tomáš Sýkora (Gejza Fedeleš), Kateřina Jebavá (Marta Fedelešová), Anežka Kubátová (Juliana Varvarinová), Ivana Hloužková (Marja Jánoš a také Cikánka), Milan Holenda (Notář a také doktor), Pavel Zatloukal (Gelnaj, starší strážmistr), Jiří Hajdyla (Biegl, mladší strážník), Ondřej Jiráček (Předseda soudu), Gabriela Štefanová (Státní zástupkyně), Jiří Pecha (Míša, pastýř).